

БЕЛАСНЕЖНЫЯ МАРЫ

Захавальнікі традыцыі

Чаму на Навагрудчыне выцінанку называюць выбіванкай

СЁННЯ ўжо нікога не здзівіш выцінанкамі. Штогод напруэдадні навагодніх свят на ўсёй Беларусі людзі старанна выразаюць бялюткія сняжынкі, аніёлкаў і ялінкі. Намалёванымі выцінанкамі аздабляюць кнігі, іх выкарыстоўваюць пры стварэнні анімацыі і афармленні спектакляў. І хоць выраб з паперы ўзораў і сілуэтаў вядомы яшчэ з часоў Леанарда да Вінчы, асабліваю папулярнасць на нашых землях выцінанка займела на мяжы XIX і XX стагоддзяў.

Сяляне бачылі ў панскіх дамах прыгожыя сурвэткі, абруссы, фіранкі. Дарагія ажурныя тканіны маглі сабе дазволіць не ўсе. Папера стала выдатнай альтэрнатывай. Пад рукой таленавітых майстроў узніклі далікатныя кветкі, птушчкі, арнаменты... У розных кутках Беларусі людзі шукалі свае падыходы да стварэння такой прыгажосці. На Навагрудчыне папяровыя спраў майстры ўзбройваліся... малатком. Тут рабілі асаблівыя ўзоры, якія размяшчаліся на ромбападобнай сетцы, што імітавала гардзіннае палатно. Нажніцамі падобныя роўныя ромбікі не зробіш, але дзякуючы народнай кемлівасці выйсе было знойдзена: са складзенай у некалькі пластоў паперы іх можна выбіць. Таму і завуць тут выцінанку выбіванкай.

Яшчэ ў пасляваенныя гады бялуткімі папяровымі ўпрыгажэннямі ў вёсках пад Навагрудкам і Карэлічамі аздаблялі хаты — іх размяшчалі на вокнах, сталах, куфрах, паліцах, клалі на іх велікодныя булкі, рабілі набожныя. Папяровымі ўзорамі аздаблялі і храмы. Перад Вялікаднем па вёсках нават прадавалі выкананыя ў гэтай тэхніцы сурвэткі пад пірагі і «дэкор» для хаты.

Праўда, век у такіх мастацкіх вырабаў быў кароткі. Штогод да свят выразаліся новыя ўпрыгажэнні, а старыя ніхто не захоўваў. З цягам часу, калі магазінныя рэчы пачалі выцясняць самаробныя, выцінанкі на вокнах змянілі цюль і шторы. Пра старую традыцыю і незвычайныя тэхнікі маглі б забыцца, каб не энтузіясты, якія вырашылі не проста аднавіць выбіванку, але і даць ёй шанец на новае жыццё. У 2014 годзе навагрудская традыцыйная выцінанка-выбіванка займела статус гісторыка-культурнай каштоўнасці

Рэспублікі Беларусь як элемент культурнай спадчыны.

Пра выбіванку згадалі і падчас уручэння штогадовых прэмій «За духоўнае адраджэнне». Кіраўнік народнага аматарскага калектыву Рэспублікі Беларусь клуба майстроў народнай творчасці «Каляровая альтанка» Навагрудскага раённага цэнтра рамёстваў Наталля КЛІМКО сёлета адзначана спецпрэміяй Прэзідэнта дзеячам культуры і мастацтва за плённую работу па захаванні традыцыйнай вырабы беларускай выцінанкі.

Наталля Клімка — народны майстар Беларусі, член Беларускага саюза майстроў народнай творчасці — стварае мастацкія рэчы і шчыра дзеліцца сакрэтамі вырабы папяровых цудаў. На якіх толькі святых, фестывалях і кон-

курсах не пабывала навагрудская выбіванка!

Сёння яна вядомая ўжо і за межамі Беларусі. Заморскія госці ў цэнтры рамёстваў знаёмяцца з мясцовымі папяровымі тэхнікамі, і вырабы, зробленыя сваімі рукамі, вязуць на радзіму. Як «данеслі» мясцовым майстрам, недзе ў Швецыі ўжо свеціць ліхтар, аздоблены беларускай выбіванкай.

Сваім другім нараджэннем выбіванка абавязана ўраджэнцы вёскі Мілушава Навагрудскага раёна Ніне Шурак. Жанчына, рыхтуючы экспазіцыю гісторыка-краязнаўчага музея, вырашыла стварыць куточак вясковай хаты, і тут ужо ўспомніла пра старыя ўпрыгажэнні, якія рабіла яе маці. Яшчэ ў 1930—1950-х гадах мясцовыя жыхары пераносілі на паперу свае мары аб прыгожым спа-

койным жыццём — на фіранках і сурвэтках расцвіталі кветкі, з'яўляліся букеты, галубы, вяночкі. Каб выбіць складаныя ўзоры, у пасляваенныя гады ў народных майстроў у ход ішлі долата, расплюшчаныя цвікі, часам нават пустыя гільзы з-пад патронаў. Ніна Пятроўна паспрабавала аднавіць традыцыю — і вельмі хутка знайшла паслядоўнікаў. Калі жанчыны не стала, яе справу працягнуў цэнтр рамёстваў.

Навагрудскую выбіванку заказвалі вучоныя, набывалі калекцыянеры. Пра яе распаўсюдзяюць настаўнікі ў школах, на Вялікідзень папяровыя ўпрыгажэнні можна ўбачыць у храмах.

Экскурсіі, майстар-класы, заняты для малых і пажылых, выезды ў дзіцячыя летнікі з распеваў пра мясцовыя традыцыі спрыяюць захаванню папяровага майстэрства. Дзеці ў такой тэхніцы робяць святочныя паштоўкі. Дарослыя майстры прыдумляюць, як элементы выбіванкі можна выкарыстаць у разнастайных праектах. Педагог дадатковай адукацыі Вольга Чубрык з дзяўчаткамі ў гуртку папяровай пластыкі стварылі калекцыю галаўных убораў у гэтым стылі.

Можна падумаць, якія ўзоры выбіванкі перанесці на тканіну — такія прынты выдатна будуць выглядаць на адзенні і на сумках, а таксама на посудзе, на школьных сшытках.

Чаму б не аздобіць аграсядзібы і кавярні выбіванкай? Тым больш што яна мае ўсе шанцы на тое, каб стаць адным з брэндаў раёна.

Вернутыя імёны

НАШ ПЕРШЫ ЛІНГВАГЕОГРАФ

Інстытут мовазнаўства імя Якуба Коласа ДНУ «Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры» НАН праводзіць шэраг мерапрыемстваў, прысвечаных 100-годдзю Інстытута беларускай культуры: круглыя сталы, прэзентацыі, сустрачкі вучоных са студэнтамі. Запрацаваў YouTube-канал, дзе будуць размяшчацца запісы мерапрыемстваў, якія праходзяць ва ўстанове, плануецца, што туды будуць выкладацца дакументальныя фільмы, відэазамалёўкі з дыялекталагічных экспедыцый ды іншыя сюжэты. Такія захады не проста спрыяюць папулярнаму навуку. Яны знаёмяць з нашай культурнай спадчынай, паказваюць, як шмат было зроблена беларускімі даследчыкамі. Нам сапраўды ёсць чым і кім ганарыцца. Так, адзін з круглых сталоў, што праішоў у Інстытуце мовазнаўства, быў прысвечаны выдатнаму лінгвісту Пятру Бузуку і набыткам нацыянальнай лінгвагеаграфіі.

Інстытут беларускай культуры аб'ядноўваў людзей, якія адкрывалі ўсяму свету беларускую мову, гісторыю і культуру. У 1929 годзе на яго базе была заснавана Акадэмія навук. Падумаць айчынную навуку вучоным даводзілася ў вельмі складаных умовах. Многія даследчыкі, якія працавалі ў Інстытуце беларускай культуры ў 1920—1930-я гады, былі арыштаваныя. Вяртанне іх работ і іх імёнаў ішло марудна, цяжка. Толькі ў 1980—1990-я гады гэтыя даследчыкі зноў апынуліся ў коле нацыянальнай эліты. Сярод навукоўцаў, пра якіх трэба згадаць і чыю спадчыну вывучаць, і Пётр Апанасавіч Бузук.

Таленавіты вучоны прыбыў у Беларусь па запрашэнні прафесара Уладзіміра Пічэты выкладаць у Белдзяржуніверсітэце. Хоць, магчыма, на яго прыезд паўплывалі

і Сцяпан Некрашэвіч, і Яўхім Карскі, ва ўсякім разе іх перапіска сведчыць, што яны ўскладалі вялікія надзеі на прыезд Пятра Бузукі, спадзяваліся, што гэты паспрыяе развіццю беларускага мовазнаўства. І менавіта мінскі перыяд у навуковай кар'еры Пятра Апанасавіча быў самым плённым. З 1925 да 1933 года ён паспеў напісаць больш за 50 навуковых даследаванняў. Глыбокі вучоны-тэарэтык, ён стаў настольным барацьбітом за нацыянальную культуру і мову беларусаў.

Гэты вучоны-паліглот увайшоў у гісторыю не толькі беларускага мовазнаўства, але і наогул славянскай навукі і культуры. На першым з'ездзе славістаў, які адбыўся ў Празе ў 1929 годзе, Пётр Апанасавіч выступіў з дакладам, які адкрыў новы напрамак у славянскім

мовазнаўстве. Ён стаў пачынальнікам лінгвагеаграфічных даследаванняў у славістыцы, з'яўляўся адным з самых вядомых лінгвістаў пачатку XX стагоддзя. Такімі даследчыкамі маглі ганарыцца найбуйнейшыя цэнтры славістыкі.

Бузук быў адным з тых вучоных, якія сто гадоў таму стваралі беларускае мовазнаўства, пачынальнікам многіх новых напрамкаў у навуцы. Кола яго інтарэсаў было вельмі шырокае. Ён стаў першым лінгвагеографам — у 1928 годзе выдаў атлас «Спраба лінгвістычнай геаграфіі Беларусі». Разам з Некрашэвічам займаўся складаннем праграмы, па якой збіраліся асаблівае беларускіх гаворак. Вырашаў пытанні, звязаныя з рэфармай правапісу. Пётр Бузук адным з першых звярнуў увагу на такі кірунак даследаванняў як вывучэнне мовы пісьменнікаў і паэтаў. Ёсць у яго працы, прысвечаныя аналізу моўных асаблівасцяў твораў Цішкі Гартнага, стылю маладнякоўцаў. Дарэчы, ён быў сябрам літаратурнага аб'яднання «Маладняк», пісаў вершы і апаевыданні.

У Інстытуце беларускай культуры Бузук быў старшынёй Фальклорна-дыялекталагічнай, пасля Дыялекталагічнай камісіі. У 1929 годзе ён становіцца вучоным сакратаром Інстытута мовазнаўства, а ў 1931—1933 гадах — яго дырэктарам. І раптам у біяграфіі з'яўляецца запіс, што ён з'яўляецца проста навуковым супрацоўнікам інстытута. Гэта звязана з рэпрэсіямі, праз якія праходзілі вучоныя. Не пазбег арыштаў і Бузук. Пра тое, з якімі драматычнымі

абставінамі сутыкаліся мовазнаўцы, сведчаць як іх біяграфіі, так і работы. Калі ў 1920-х гадах кіпелі дыскусіі, напрыклад, вакол правапісу, то ў 1930-х ужо няма такой актыўнасці, вучоныя асцерагаліся выказвацца персанальна, некаторыя работы выходзілі за подпісам «Інстытут мовазнаўства». Калі ў першыя пяць гадоў у Мінску ў Бузука выйшлі дзесяткі навуковых артыкулаў, то за 1931—1933 гады вядомыя толькі шэсць. І яму даводзілася працягваць навуковую работу ў найскладанейшых умовах, калі вялікая колькасць калег была арыштаваная, ён адчуваў, што і па яго ў любы момант могуць прыйсці. А ў вучонага было чацвёра малых дзетак...

У 1934 годзе Бузук быў арыштаваны і высланы ў Волагду, дзе спачатку працаваў бібліятэкарам, а пасля выкладаў у педінстытуце. Але пасля чарговага арышту ў 1937 годзе вучоны быў расстраляны. Цалкам рэабілітаваны толькі ў 1987 годзе.

Няпроста складвалася і жыццё сям'і Бузукі. Пасля арышту вучонага яго жонку і дзяцей пазбавілі кватэры. Жанчыне на дапамогу прыйшлі яе сёстры, якія працавалі актрысамі першага беларускага тэатра. Пра гэты згадала ўнучка даследчыка Кацярына Шашыташвілі. Бабуля распавядала ёй, што Пётр Апанасавіч быў вельмі мяккім, інтэлігентным, ніколі ад яго яна не пачула грубага, рэзкага слова. Ён меў вельмі добры голас. І як бы ён ні стамляўся, колькі б у яго ні было спраў, пасля работы завітаў да дзяцей. Яны ішлі ў парк, і па дарозе ён смяваў малым ары на італьянскай, нямец-

кай мовах. На сямейных вечарах яны складалі бурымэ, лічылі літары ў вялікіх словах. І хоць дзеці Бузука выраслі таленавітымі, добра валодалі замежнымі мовамі, ім пры паступленні ў ВНУ адмаўлялі як нашчадкам «ворага народа».

Як заўважыла падчас круглага стала загадчык аддзела дыялекталогіі і лінгвагеаграфіі Інстытута мовазнаўства Вераніка Курцова, захавалася багатая навуковая спадчына гэтага таленавітага вучонага — і яна заслужоўвае таго, каб быць надрукаванай асобным выданнем.

Часам архівы падкідваюць цікавыя знаходкі. Так, малады даследчык Зміцер Крымоўскі, які цікавіцца гісторыяй мовазнаўства, шукае матэрыялы, звязаныя з вучонымі XIX—XX стагоддзяў, выпадкова натрапіў на рэцэнзій Бузука на Расійска-беларускі слоўнік, падрыхтаваны М. Байковым і С. Некрашэвічам. Ён упэўнены, што яшчэ не аднаму пакаленню даследчыкаў хопіць работы ў архівах. Неабходна вяртаць памяць пра выдатных асоб, пераасэнсоўваць, вывучаць іх спадчыну, унёсак у айчынную навуку і культуру.

У хуткім часе з працамі вучоных Інбелкульта можна будзе азнаёміцца ў інтэрнэце. Супрацоўнікі Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Якуба Коласа НАН Беларусі ўжо перавялі многія з іх у лічбавы фармат. Гэты віртуальны праект запрацуе на сайце бібліятэкі. Таксама ўстанова падрыхтавала вялікую выставу з нагоды стагадовага юбілею па выданнях Інбелкульта.

Матэрыялы падрыхтавала Алена ДЗЯДЗЮЛЯ.